

УДК.: 631.1

АМНИЯТИ ОЗУҚАВОРӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН: МУАММОҶО ВА РОҶҶОИ ҲАЛЛИ ОНҶО

Шоазизова М.Д., Амиров Н.И., Давлатова Ш.И.

Института экономики и системного анализа развития сельского хозяйства ТАСХН.

Калимаҳои асосӣ: дастгирии давлатӣ, амнияти озуқаворӣ, ҷанбаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, демографӣ, институтсионалӣ.

Таъмини амнияти озуқаворӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз самтҳои афзалиятноки Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 (СМР-2030) ба ҳисоб меравад.

Дастгирии давлатӣ дар самти таъмини амнияти озуқаворӣ мамлакат ҷанбаҳои васеи миллий, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, демографӣ ва омилҳои муҳити зистро дар бар гирифта, ба ин восита чораҳои маҷмӯиро, ки ба васеъ намудани имкониятҳои истеҳсоли маҳсулоти ватанӣ, фароҳам овардани инфрасохторӣ иҷтимоӣ, институтсионалӣ ва истеҳсоли барои таъмини аҳоли бо маҳсулоти ғизоӣ, дастрасӣ ба маводҳои ғизоӣ бехатар ва устувориро таъмин менамояд. Ҷумҳурии Тоҷикистон шароитҳои гуногуни табиӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ хубро дорад. Вобаста ба ҳамин шароит муаммоҳои гуногун дар норасоии амнияти озуқаворӣ мавҷуданд [1].

Амнияти озуқаворӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қисми ҷудонашаванҶдаи амнияти миллий ва иқтисодии мамлакат дар маҷмӯъ ҳисоб мешавад, зеро масъалаи амнияти озуқаворӣ бо равандҳои рушди умумӣ иҷтимоӣ ва иқтисодии мамлакат алоқаи зич дорад. Дар айни замон Ҷумҳурии Тоҷикистон дар сатҳи нокифояи худтаъминкунӣ бо маводҳои асосии озуқа қарор дорад, ки он ба сатҳи баланди аз воридот вобаста будан оварда мерасонад.

Барои муайян намудани норасоии ғизо олимони пажӯҳишгоҳҳои ғизо мунтазам таҳлилҳои илмӣ гузаронида, ҳолати мавҷудаи сатҳи таъмини амнияти озуқавориро муайян мекунанд ва таъсири манфии онро ба ҷавҳари миллат таъкид менамоянд. Ҳолати таъмини амнияти озуқаворӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон бо маҳсулоти алоҳида ниҳоят ба фоизи паст амалӣ мегардад ва аз ҳисоби воридот қисман ҷуброн мешавад. Аз он ҷумла шир ва маҳсулоти ширӣ, гӯшт ва маҳсулоти гӯштӣ, нон ва маҳсулоти нонӣ, мевагӣ қисман, қанд, рағани растанӣ, ҷой ва ғ. Масъалаҳои нокифоя будани ҳаҷми истеҳсоли гӯшт, пеш аз ҳама набудани саршумори зарурии чорвои зоти гӯштӣ дар хоҷагиҳои намунавӣ зотпарварии бозори хариду фурӯши маҳсулоти чорвои гӯштӣ, дар сатҳи зарурӣ ҷавобгӯ набудани натиҷаи таҳқиқотҳои илмӣ соҳаи зотпарварӣ ва ташвишвар будани раванди истифодаи натиҷаҳои илмӣ ҷумҳурӣ ба ҳисоб меравад.

Дар ҷумҳурӣ барои дар сатҳи зарурӣ ба роҳ мондани истеҳсоли гӯшт захираҳои лозим мавҷуд аст. Мисол захираҳои табиӣ, аз ҷумла самаранок истифода намудани зиёда аз 100,0 гектар заминҳои чарогоҳҳои доманакӯҳҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон.

Таҳлил нишон медиҳад, ки шароити ҷуғрофии минтақаи Бадахшон, бисёр мураккаб буда, аз лиҳози таъмин намудани алоқаи мунтазами илм бо истеҳсолот, барои амалӣ намудани дастовардҳои илмӣ, иқтисоди аграрӣ онро на фақат худфишории географӣ, балки минтақавӣ, махсуси аз лиҳози иқтисодӣ фарқкунанда ҷудо менамояд. Расидан ва таъмин намудани раванди иҷроӣ ҳадафҳои Стратегии давлат - таъмини амнияти озуқаворӣ ва дар ҷодаи ҳамкорӣ бо дигар зермаҷмӯи озуқаворӣ мамлакат мушкилиҳо пеш меорад.

Барои ҳамин зермаҷмӯи кишоварзӣ ва озуқаворӣ Бадахшон бояд дар он самтҳои рушд намояд, ки гуногунии иқлими баландкӯҳ ва ҷудокунии ноҳияҳо қобилияти офаридани низоми истеҳсолиро барои таъмини талаботи дохилаи аҳоли бо озуқа, ҳамзамон устувории молиявии шаклҳои гуногуни хоҷагидориро таъмин намояд.

Таҳлилҳо нишон додаанд, ки маҳдудияти захираи заминҳои киштшаванда дар ин минтақаи ҷумҳурӣ, пеш аз ҳама ба хусусиятҳои хоси табиӣ он мебошад. Аксари заминҳо бо сангҳои бузург (калон) камарҳои кӯҳӣ пӯшонидани шудааст, ки дар баъзе ноҳия аз ҷаҳор се ҳиссаи онро фаро мегирад. Аз ин ҷо зарурияти пеш меояд, ки натавон равиши умумӣ рушди кишоварзии вилоятро баррасӣ кард, балки шароити роҳҳои махсуси инкишофи ноҳияҳои вилоятро, ки шумораи аҳолиашон дар соли 2019 ба 228,9 ҳазор нафар расида ва ҳудуди ҷуғрофии онҳо дар маҷмӯъ 64 ҳазор км²-ро медиҳад ҷустуҷӯ намудан зарур аст.

Бо вучуди он, ки ВМКБ бо қаторкӯҳҳои балантарин ихота шудааст ва ба назар табаки азимеро мемонад, дақиқан ба ду минтақаи комилан аз нигоҳи кишоварзӣ ҳам фарқкунанда, яъне қисмати Ғарбӣ ва қисмати Шарқӣ чудо мешавад, ки ҳар кадоме чиддан муносибатҳои гуногуни муайянкунии омилҳои имконияти рушд ва низоми хочагидориро дар ҳар кадоме тақозо менамояд[3].

Қисмати Помири Ғарбӣ таърихан ҳамчун минтақаи кишоварзии баландкӯҳ ташаккул ёфтааст, бинобар ин дар шароити ниҳоят камзамини тамоми имкониятҳои истифодаи заминҳои обиро дар ин минтақа самаранок бояд истифода бурд. Дар минтақаи Помири Ғарбӣ парвариши чорвои гӯшти ғоидаовар нест, зеро ки чарогоҳҳои кифоякунандаи бо алафҳои ғизоноки барои парвариши чорвои гӯшти мувофиқ мавҷуд нест, илова аз ин пастхамии қариҳои мавҷуда бо алафҳои ғайри истеъмоли барои чорвои гӯшти пӯшонидани шудаанд.

Табиати Помири Шарқӣ ҳамчун минтақаи хоси шаклгирифта барои парвариши мавсимии чорвои калони шохдор ва чорвои майдаи шохдор хеле мувофиқ мебошад. Маълум аст, ки минтақаи Помири Шарқӣ дар баландии 3600-3800м аз сатҳи баҳр ҷойгир аст, бинобар ин имконияти табиӣ зироаткорӣ дар ин минтақа мавҷуд нест. Аз ин рӯ дар ин минтақа бинобар ҷойгиршавии аксари чарогоҳҳои инкишофи кишоварзӣ дар асоси истифодаи имкониятҳои табиӣ парвариши муназми солони чорво дар чарогоҳҳои тобистонаю зимистона, ки масоҳи умумии онҳо зиёда аз 2000 ҳазор гектар аст, ба мақсад мувофиқ мебошад.

Таҳқиқи захираҳои ВМКБ таърихи хеле қадим дорад, дар аксари таҳқиқотҳои мутахассисони соҳаи биология ва география оид ба масоили табиӣ минтақа, ба сурати густурда баррасӣ шудааст, вале мутаассифона имкониятҳои афзалиятноки қувваҳои истеҳсолкунандаи кишоварзӣ вилоят ба таври кофӣ омӯхта нашудааст.

Солҳои охир дар асоси маводи илмӣ ва таҳқиқотҳои нав оид ба рушди кишоварзӣ дар кулли манотиқи Бадахшон як қатор тавсияҳо дода шудаанд. Вале мутаассифона он тавсияҳо бо ҷузъиётҳои басандаи иқтисодӣ асоснок карда нашудаанд.

Ба назари мо, танҳо дар натиҷаи гузаронидани корҳои ҷиддӣ оид ба баҳодихии иқтисодии ташаккули сохтори соҳаи кишоварзӣ вилоят метавонад роҳи ҳалли нисбатан мусоиди масоили муракаби таъмини озуқаворӣ минтақаро кушояд [4].

Рушди минтақаи Помири Шарқӣ алоқаманд аст пеш аз ҳама ба ду масоили асосӣ:

- яқум, коркарди босифати шакли ташкилии ҳудуди паҳншавии соҳаи зироаткорӣ ва чорводорӣ барои таъмини талаботи дохил;
- дуом, ташкили маҷмуи истеҳсолоти ғоидаовар, ки тавонад ниёзи аҳолии вилоятро таъмин намуда ва сатҳи зиндагии сокиноноро баланд бардорад.

Рушди соҳаи озуқаворӣ дар Помири Шарқӣ истеҳсоли шир, сабзавот, картошка ва гӯштро дар бар мегирад.

Дар баробари ин, истеҳсоли шир пайваст ба маҷмурии ҳар ноҳияҳо бошад ҳам, аз сабаби сатҳи пасти имконияти кашонидани маҳсулоти ширӣ ва риояи меъёрҳои киштгардони растаниҳои озуқаворӣ ва ҳӯроки чорво бо дигар навъи растаниҳо, сабзавот ва картошка, омилҳои табиӣро ба ҳисоб гифтани зарур аст, зеро иқлимаш барои парвариши онҳо мусоид аст.

Омили дигар кам будани имкониятҳои истеъмолии гандуми истеҳсоли ватанӣ дар он аст, ки навъҳои мулоим дар шароити Тоҷикистон кишт карда намешавад. Зеро нишондиҳандаи клейковинаш нисбат ба талабот, ки дар шакли хомаш 28%-ро ташкил медиҳад, дар шароити иқлими гарми тоҷикистон паст мебошад. Аз ин лиҳоз барои таъмини аҳолии мамлакат бо маҳсулоти озуқаворӣ тибқи маълумоти Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон маҷмуи омори Фаъолияти иқтисодии берунаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамасола ба ҳисоби миёна зиёда 1млн тонна ғалладонагиҳо ва маҳсулоти он, орд, макарон, кулчақанд, нон ва биринҷ ворид карда мешавад. Дар ҷадвал ҳолати муносири таъмини озуқаворӣ ба ҳар нафар аҳоли барои солҳои 2017-2019 аз тарафи муаллифони пешниҳод шудааст.

Ҷадвали 1. Истеҳсол ва таъмини аҳоли ба маҳсулоти озуқаворӣ соҳаи кишоварзӣ дар солҳои 2017-2019 [5]

Солҳо	Номгӯи маҳсулот	Меъёри физиологии маҳсулоти озуқаворӣ, кг	Истеҳсоли маҳсулот ба як нафар аҳоли, кг	Ҷози таъминнокии аҳоли ба маҳсулоти озуқаворӣ%
-------	-----------------	---	--	--

2017	Нон ва маҳсулоти нонӣ	147,7	163,8	110,9
	Картошка	92,0	88,6	96,3
	Сабзавот полизиҳо	166,1	281,8	169,6
	мевагиҳо	124,1	71,6	57,6
	Гӯшт	40,8	28,2	69,1
	Шир	115,3	107,5	93,2
	Тухм	180,0	38,6	21,4
2018	Нон ва маҳсулоти нонӣ	147,7	143,5	97,1
	Картошка	92,0	106,9	116,1
	Сабзавот полизиҳо	166,1	305,9	184,1
	мевагиҳо	124,1	76,3	61,4
	Гӯшт	40,8	29,0	71,0
	Шир	115,3	108,9	94,4
	Тухм	180,0	49,9	27,7
2019	Нон ва маҳсулоти нонӣ	147,7	150,4	101,8
	Картошка	92,0	105,7	114,8
	Сабзавот полизиҳо	166,1	306,5	184,5
	мевагиҳо	124,1	76,7	61,8
	Гӯшт	40,8	29,0	71,0
	Шир	115,3	106,4	92,2
	Тухм	180,0	77,1	42,8

Сарчашма: Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Маҷмӯаи омори. Душанбе.- 2020, саҳ.15.

Эзоҳ: Меъёрҳои тавсиявии физиологии истеъмолии маҳсулоти озуқаворӣ. Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 августи соли 2018 № 451 тасдиқ шудааст.

Аз таҳлилҳои чадвал бармеояд, ки дар соли 2019 таъминнокии мевагиҳо – 61,8%, маҳсулотҳои: гӯшт -71 ва тухм -42,8% - ро ташкил додааст. Ҳисобҳо аз рӯи меъёрҳои тавсиявии физиологии истеъмолии маҳсулоти озуқаворӣ. Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 августи соли 2018 № 451 тасдиқ шудааст пешниҳод гардидааст [6].

Дар самти танзими давлатии сабати истеъмолии дар Институти иқтисодӣ ва таҳқиқи системавии рушди кишоварзӣ АИКТ барои солҳои 2016-2020 мавзӯи фармоиши “Ташаккулёбии фарҳанги сабати истеъмолии дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”-ро ба охир расонид ва лоиҳаи Консепсияи рушди хонаводаҳо барои давраи солҳои 2021-2030 таҳия ва пешниҳод гардид [7].

Хулоса. Барои дар сатҳи зарури таъмини амнияти озуқаворӣ, сифатан ҷавобгӯ будани маҳсулоти озуқаворӣ дар мамлакат истеҳсолшаванда ба татбиқи омилҳои зерин таъҷиб кардан зарур мебошад:

- самаранок истифода намудани заминҳои ба зермаҷмӯи озуқаворӣ тааллуқ дошта дар минтақаҳои ҷумҳурӣ;
- истифодаи оқилонаи самара ва натиҷаи ба даст омадаи илмӣ олимони соҳа;
- ворид ва ба пурраги истифода намудани техника ва технологияи муосир дар раванди истеҳсолот;
- шароити табиӣ иқлимӣ ҷумҳуриро ба инобат гирифта, дар истеҳсолот қорӣ намудани таҷрибаи ҷаҳони муосир алалхусус давлатҳои аграрии руштёфта.

АДАБИЁТ:

1. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 (СМР-2030);
2. Пиризода Ҷ. С., Валиев З. Аҳамияти танзими давлатии нархи маҳсулотҳои кишоварзӣ дар таъмини амнияти озуқаворӣ. Маводҳои мизи мудаввар/Таҳлили ҳолати бозори маҳсулотҳои кишоварзӣ дар шароити муносибатҳои нави иқтисодӣ. Душанбе, 2017, с.9-16.
3. Пириев Дж.С., Махмадиев Ф.Зарубежный опыт государственного регулирования фермерской кооперации региона. Нақши ҷавонон дар рушди кишвари саноатии аграрӣ. Ш. Ваҳдат, 2017, 5-12.
4. Курбанова М.Т., Салимов А.Ф., Одинаев Ш.Т. Влияние системы внешнеэкономических отношений на агропромышленный комплекс и преодоление проблем для внутреннего продовольственного рынка страны // Кишоварз. Таджикский аграрный университет – 2013, № 4.-С. 47– 51
5. Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Маҷмӯаи омори. Душанбе.- 2020, саҳ.15.
6. Меъёрҳои тавсиявии физиологии истеъмолии маҳсулоти озуқаворӣ. Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 августи соли 2018 № 451 тасдиқ шудааст.
7. Одинаев Ш.Т., Курбанова М.Т. Мавқеи кишоварзӣ дар таъмини амнияти озуқаворӣ//Маҷмӯаи мақолаҳои конфронси илмӣ-амалӣ дар мавзӯи: "Таъмини инноватсионии рушди устувори кишоварзӣ". Душанбе 2018. – с. 75-78

АННОТАЦИЯ

ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

В данной статье рассматривается государственная поддержка продовольственной безопасности, связанная с природными и экономическими условиями страны, включая общие национальные, экономические, социальные, демографические аспекты и экологические факторы. Посредством этого отражены комплексные меры, которые способствуют расширению возможностей производства отечественной продукции, созданию социальной институциональной и производственной инфраструктуры для обеспечения населения продуктами питания и аспекты доступности, безопасное питание и обеспечение устойчивости пищевых продуктов. А также результаты анализа показывают на наличие природных ресурсов.

Ключевые слова: государственная поддержка, продовольственная безопасность, экономические, социальные, демографические, институциональные аспекты

ANNOTATION

FOOD SECURITY IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN: PROBLEMS AND SOLUTIONS

This article discusses government support for food security related to the natural and economic conditions of the country, including general national, economic, social, demographic aspects and environmental factors, thereby reflecting comprehensive measures that contribute to the expansion of the possibilities of production of domestic products, the creation of social institutional and production infrastructure to provide the population with food and aspects of accessibility, safe nutrition and food sustainability. And also the results of the analysis show the presence of natural resources.

Key words: government support, food security, economic, social, demographic, institutional aspects

Сведение об авторах

Шоазизова Махбуба Дусмуродовна – кандидат экономических наук., заведующая отделом изучения мониторинга продовольственной безопасности Института экономики и системного анализа развития сельского хозяйства ТАСХН. E-mail :mahbubashoazizova@mail.ru. Тел.: 900027200

Амиров Назрулло Исмамович – кандидат экономических наук, старший научный сотрудник отдела изучения мониторинга продовольственной безопасности Института экономики и системного анализа развития сельского хозяйства ТАСХН. E-mail:nazrulo1959@mail.ru. Тел.: 008550770

Давлатова Шахноза Иброгимовна – аспирант Института экономики и системного анализа развития сельского хозяйства ТАСХН.